

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-70>

УДК 339.56

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

FEATURES OF FOREIGN TRADE COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND GERMANY

Шайда Оксана Євдокимівнакандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1666-0436>**Косовська Віра Василівна**кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6627-1856>**Шайда Софія Русланівна**студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0703-3211>**Shayda Oksana, Kosovska Vira**

Lviv Polytechnic National University

Shayda Sofia

Lviv Ivan Franko National University

У статті розглянуто особливості зовнішньоторговельної співпраці України та Німеччини. Охарактеризовано динаміку розвитку основних галузей економіки Німеччини. Проаналізовано динаміку зовнішньоторговельних операцій між Україною та Німеччиною. Виявлено тенденції експорту та імпорту послуг. Проведено дослідження товарної структури українсько-німецької зовнішньої торгівлі товарами. Проаналізовано вплив війни з Росією на розвиток зовнішньоторговельних відносин України. Окреслено перспективні напрями для подальшої співпраці України та Німеччини після завершення воєнних дій.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, зовнішньоекономічні зв'язки, сальдо зовнішньої торгівлі.

The article examines Ukraine's foreign trade cooperation with EU countries, in particular with highly developed Germany. Ukraine and Germany are at different levels of economic development, but both countries are open to international trade and could benefit from the increased trade relations. The conducted analysis has shown that German business is actively expanding cooperation with Eastern Europe, in particular, Ukraine has become one of the countries in the region with the highest growth rates of export-import operations. Germany continues to be one of the world leaders in goods trade with our country and ranks sixth among countries in the world in terms of the volume of Ukrainian exports and second - in terms of the volume of imports. In 2021, the export of goods from Ukraine to Germany increased by 38.4%. The commodity structure of the export of Ukrainian goods to Germany mainly consists of products of the agro-industrial complex, electric machines, mining products, furniture and wood. The import of goods from Germany to Ukraine in 2021 also increased and amounted to 17.7%. Regarding the structure of imports, the largest share is made up of machines and vehicles, pharmaceutical products, chemical products and electrical products. In general, in the geographical structure of foreign trade in goods with EU countries in 2021, the share of exports of goods from Germany is 10.7%, and the share of imports is 21.7%, which confirms the close trade ties between Ukraine and Germany. The military invasion of Russia in 2022 had a negative impact on the development of Ukraine's foreign trade relations with other countries. Even at the beginning of the year, in January-February 2022, Ukrainian exports demonstrated positive growth dynamics compared to the same period last year, and its increase was 34%. However, already in March there was a sharp collapse of supplies abroad and the reduction amounted to 50%. As a result of military operations in Ukraine, exports to Germany in 10 months

of 2022 fell by 20.1% compared to the previous period. The global financial crisis, the coronavirus pandemic and Russia's war in Ukraine left a noticeable mark on the export-import operations between Germany and Ukraine. Thus, Ukraine should develop foreign trade relations with Germany, as the market of this European country can become a promising niche for many Ukrainian entrepreneurs and exporters.

Keywords: foreign trade, export, import, foreign economic relations, foreign trade balance.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси у міжнародній торгівлі та вибір країнами стратегічних партнерів стають визначальними у забезпеченні економічного росту економік і підвищенні добробуту суспільств. Зовнішньоторговельне співробітництво є однією з найважливіших складових зовнішньоекономічних відносин країн, особливо за умов стрімкого розвитку процесів глобалізації.

Попри військовий стан, Україна продовжує експортувати та імпортувати товари та послуги для підтримання національної економіки, що є можливим значною мірою за сприяння ЄС. Німеччина як країна із найбільш розвинутою економікою ЄС є важливим торговельним партнером України, тому дослідження, аналіз та визначення векторів розвитку зовнішньоторговельної співпраці між Україною та ФРН матимуть вагомий вплив на загальну картину економічної ситуації України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню проблематики міжнародної торгівлі присвячені роботи багатьох вчених. Роль міжнародної торгівлі у розбудові економіки країни та окремі аспекти розвитку зовнішньої торгівлі досліджуються в роботах таких вітчизняних учених, як Геєць В. [2], Короленко Н. В., Ларіна Т. І. [3], Мазаракі А., Мельник Т. [4], Макогон Ю. [5], Ус І., Гавриленко Н. [13] та ін. Дослідження зовнішньоторговельних відносин України та Німеччини здійснювали вітчизняні вчені Ілясова Ю., Романченко В. [6], Попович О. [12], Богородицька Г., Петренко І., Дядюра А. [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі одним зі стратегічних та найперспективніших зовнішньоторговельних партнерів для України є Німеччина, тому важливо глибше з'ясувати можливості розвитку зовнішньоекономічних зв'язків з цією провідною економічною державою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасних тенденцій зовнішньої торгівлі товарами України і Німеччини та окреслення перспектив двостороннього зовнішньоторговельного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічне співробітництво з Німеччиною, що є одним із найактивніших

партнерів України, має значні перспективи. Торговельно-економічні відносини між Україною та ФРН будуються на основі взаємного інтересу та прискорення євроінтеграційного поступу нашої держави.

Аналізуючи особливості зовнішньої торгівлі Німеччини, варто зазначити, що вона є однією з найдинамічніших галузей економіки, стимулятор її економічного зростання, що перетворила країну на одного з найважливіших експортерів та імпортерів світу. Стимулюванню німецького експорту сприяє розвинута система фінансування і страхування зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, з метою сприяння зовнішньоекономічній діяльності, німецьким фірмам надається державна фінансова підтримка для їх участі в зарубіжних виставках і ярмарках, завдяки чому ініціюється близько 20% усього німецького експорту, розширюється мережа німецьких зовнішньоторговельних палат [10].

Німеччина є економічно успішною і відкритою світу державою, що посідає перші місця в численних рейтингах, у т.ч. за інноваціями та науково-дослідницькими розробками. Вона є найбільшою економікою Європейського Союзу і четвертою в світі після США, Китаю та Японії. Своєю конкурентоспроможністю та глобальним залученням у мережі вона завдячує великій інноваційній силі та значній експортній орієнтації.

Німеччина є однією з найбільш індустріалізованих країн світу: у структурі валової доданої вартості промисловість та будівництво складають 31%, з яких 23% – переробна промисловість. Інші 69% у структурі валової доданої вартості займають послуги. Німецька економіка є відкритою: показник відкритості торгівлі протягом останніх п'яти років становив 85–89%, а рівень проникнення імпорту – 32–34%. Структурною опорою економіки виступають понад 99% малих і середніх фірм. Малі та середні підприємства доповнюють концерни, акції яких котируються в німецькому біржовому індексі DAX на Франкфуртській біржі – найважливішому фінансовому центрі континентальної Європи [11].

У 2020 році економіка Німеччини пережила серйозну рецесію через пандемію коронавірусу. Проте економіка почала огов-

туватися після кризи, ВВП вперше з часу пандемії зріс (зростання склало загалом на 2,7% у 2021 році) та склав 3563,9 млрд. євро. За підсумками 2021 р. обсяг зовнішньої торгівлі Німеччини склав 2578 млрд. євро (2020 рік – 2232 млрд. євро); експорт – 1375 млрд. євро (2020 рік – 1206,0 млрд. євро); імпорт – 1203 млрд. євро (2020 рік – 1026 млрд. євро). Незважаючи на виклики 2021 року, Німеччина все ще зберігала типовий профіцит зовнішньої торгівлі [1].

На рис. 1 представлені основні торговельні партнери Німеччини, частка яких в імпорті та експорті товарів була у 2021 р. найбільшою. Як бачимо, серед країн Східної Європи до топ-5 входила лише Польща.

Взагалі німецький бізнес активно розширює співпрацю зі Східною Європою. І позитивним для нас є те, що один з найвищих темпів зростання демонструє торгівля ФРН з Україною. Україна стала однією з країн регіону з найвищими темпами зростання експортно-імпортних операцій з Німеччиною, попри те, що її частка в зовнішній торгівлі Німеччини є незначною.

Німеччина належить до найголовніших торговельно-інвестиційних партнерів України. Найважливішими товарами німецького експорту є машини, транспортні засоби, хімічна продукція та електротехнічні вироби. Найважливішими товарами українського експорту є текстиль, одяг, метали/сплави/ залізні вироби та хімічна продукція. Багато німецьких фірм мають свої представництва в Україні. Окрім Посольства Німеччини, їхніми інтересами в Україні опікується також «Делегація німецької економіки», яка представляє Асоціацію торговельно-промислових палат Німеччини.

Кількість представництв німецьких фірм в Україні становить зараз близько 250, кількість німецьких фірм та спільних підприємств – близько 950, тенденція зростає. Загалом же в Україні існують понад 1200 фірм з участю німецького капіталу [11].

Розвитку економічної співпраці сприяло започаткування у липні 2005 р. Німецько-Української Групи високого рівня з питань економіки (High Level Group) для сприяння розбудові двосторонніх економічних відносин, яка забезпечує обмін інформацією про всі сфери економічних відносин, надає сприяння конкретним проектам і шукає шляхи вирішення актуальних проблем. Поряд з цим, уже протягом багатьох років Уряду України за дорученням Федерального міністерства економіки надається на найвищому посадовому рівні консультативна допомога з боку «Німецької консультативної групи» стосовно економічної та соціальної політики.

Німецько-Українська промислово-торгівельна палата (АНК Ukraine) є частиною всесвітньої мережі німецьких зовнішньоторгівельних палат (АНК), які налічують 140 офісів у 92 країнах світу. Організація була заснована в Києві у 2016 році і з тих пір підтримує українські та німецькі компанії в розвитку міжнародного бізнесу та є важливою платформою для двостороннього економічного обміну [9].

Україна не входить до списку головних торговельних партнерів Німеччини. Частка України в імпорті Німеччини – 0,26%. З іншого боку, ФРН займає одне з основних місць в українській зовнішній торгівлі.

Аналізуючи динаміку зовнішньоторгівельних операцій між Україною та Німеччиною за 2001–2021 рр. (табл. 1), можна констатувати,

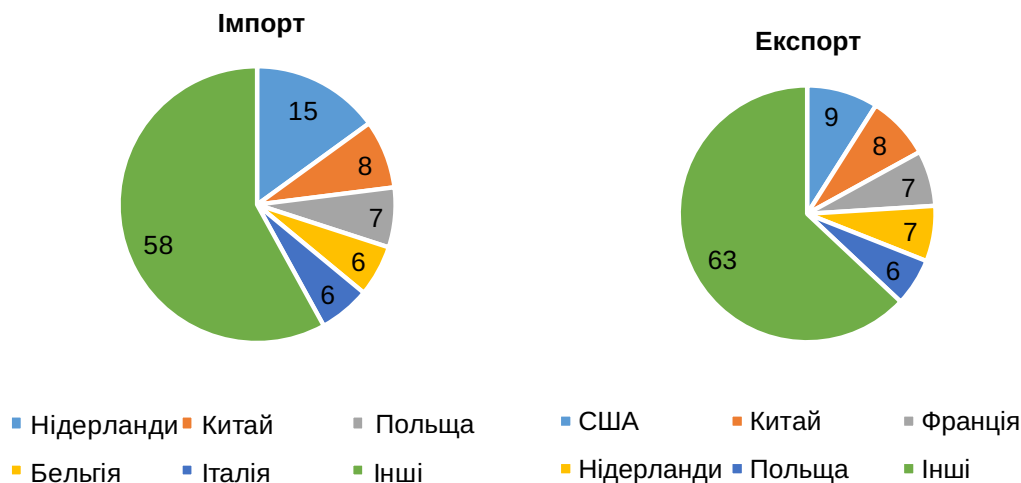

Рис. 1. Основні партнери Німеччини з торгівлі товарами у 2021 р., % [11]

Таблиця 1

**Основні показники зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Німеччиною
за 2001–2021 рр., тис. дол. США [7]**

Роки	Експорт	Імпорт	Сальдо
2001	710869,41	1380182,97	-669313,56
2002	755422,38	1658209,57	-902787,19
2003	1423824,22	2273457,87	-849633,65
2004	524997,74	352194,52	172803,22
2005	1286236,92	3384244,01	-2098007,09
2006	1283847,3	4267603,9	-2983756,6
2007	1644519,2	5829975,6	-4185456,4
2008	1837105,4	7165287,8	-5328182,4
2009	1248125,7	3852129,1	-2604003,4
2010	1499472,9	4603082	-3103609,1
2011	1763830,5	6865714,2	-5101883,7
2012	1645030,3	6807143,2	-5162112,9
2013	1603784,9	6771002,9	-5167217,9
2014	1590590,3	5361520,6	-3770930,3
2015	1328677,4	3975626,5	-2646949,1
2016	1423735,2	4318445,9	-2894710,7
2017	1754185,7	5445028,2	-3690842,5
2018	2208355,5	5983348,8	-3774993,3
2019	2383003,1	5986873,6	-3603870,5
2020	2071739,4	5339677,7	-3267938,3
2021	2866373,4	6284374,9	-3418001,5

що в цілому спостерігалася зростаюча тенденція показників експорту та імпорту товарів, яка переривалася періодами падіння у 2004 р., 2009 р., 2015 р. та 2020 р., причому падіння імпорту було більш помітним. Причиною був вплив таких чинників, як світова фінансова криза, пандемія коронавірусу, які негативно позначилися на зовнішній торгівлі усіх країн світу, а також внутрішньополітичні потрясіння та агресія Росії, від яких постраждала економіка України. Також варто зазначити, що у двосторонній торгівлі товарами домінує Німеччина, оскільки сальдо зовнішньої торгівлі (за винятком 2004 р.) весь час було від'ємним.

Що стосується зовнішньої торгівлі послугами, то протягом 2014–2021 рр. спостерігалася зростаюча тенденція показника експорту послуг з України до Німеччини, в той же час динаміка показника імпорту в аналізований період була нестійкою. Сальдо зовнішньої торгівлі послугами мало додатнє значення за весь період, окрім 2015 р. (табл. 2).

Як бачимо, у 2021 р. після згасання спада пандемії коронавірусу динаміка двосторонньої торгівлі продемонструвала стабільну тенденцію до зростання обсягів українсько-німецької торгівлі товарами і послугами. У 2021 році обсяг торгівлі товарами і послугами між Україною та ФРН збільшився на 23,2% і склав близько 10,36 млрд. дол. США. При цьому обсяг українського експорту зріс до близько 3,59 млрд. дол. США, тоді як обсяги імпорту з ФРН сягнули близько 6,77 млрд. дол. США.

Разом з тим, ФРН продовжує бути одним зі світових лідерів у торгівлі товарами з нашою державою, посідає шосте місце серед країн світу за обсягом українського експорту та друге – за обсягом імпорту. Серед країн Європи Німеччина посідає друге місце за обсягами торгівлі товарами з нашою державою.

У товарній структурі експорту українських товарів до Німеччини переважають поставки: насіння і плодів олійних рослин (20,3%); електричних машин (15,3%); руди, шлаки і зола

Таблиця 2

Основні показники зовнішньої торгівлі послугами між Україною та Німеччиною протягом 2014–2021 рр., тис. дол. США [7]

Роки	Експорт	Імпорт	Сальдо
2014	672831,2	591345,8	81485,4
2015	451954,4	538479,9	-86525,5
2016	488444,8	364093,4	124351,4
2017	538712,3	357757,0	180955,3
2018	591212,1	403032,5	188179,6
2019	605685,1	491160,0	114525,0
2020	630421,5	420218,8	210202,7
2021	717262,2	458850,8	258411,4

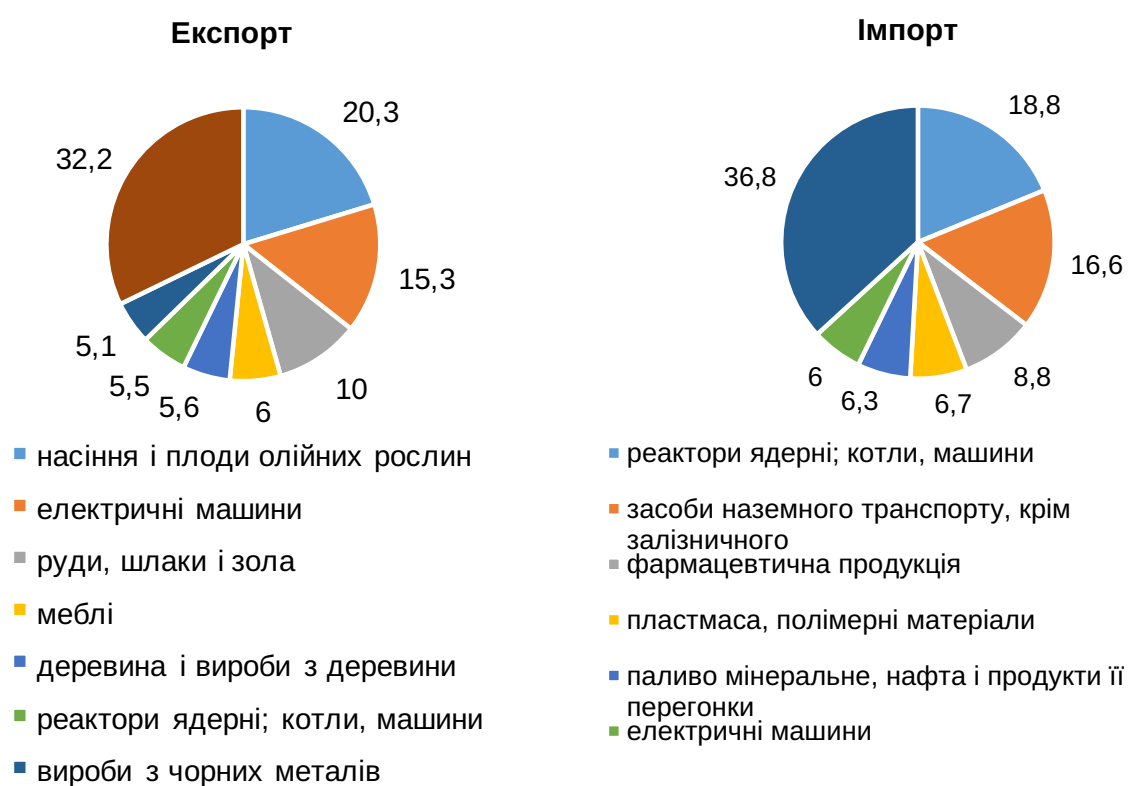

Рис. 2. Товарна структура експорту України до Німеччини та імпорту Німеччини до України у 2021 р., % [7]

(10%), меблів (6,0%); деревини і виробів з деревини (5,6%); реакторів ядерних; котлів, машин (5,5%); виробів з чорних металів (5,1%); чорних металів (4,4%); одяг та додаткові речі до одягу, текстильні (3,9%); зернові культури (1,6%) (рис. 2).

У структурі імпорту з Німеччини домінувало надходження: реакторів ядерних, котлів, машин (18,8%); засобів наземного транспорту, крім залізничного (16,6%); фармацевтичної продукції (8,8%); пластмаси, полімерних матеріалів (6,7%); палива мінерального,

нафти і продуктів її перегонки (6,3%); електричних машин (6,0%); різноманітної хімічної продукції (3,4%), приладів та апаратів оптичних, фотографічних (3,3%); паперу і картону (2,4%); різні харчові продукти (1,7%) [10].

Як бачимо, структура міжнародної торгівлі України та Німеччини визначається тим, що країни перебувають на різних рівнях економічного розвитку, відповідно імпорт з Німеччини більш диверсифікований та представлений високотехнологічною продукцією машинобудування, хімічної промисловості.

Натомість в українському експорті є багато продукції з низькою доданою вартістю, найбільша частка припадає на продукцію агропромислового комплексу. Доволі високою є частка експорту електричних машин (15,3%), але у порівнянні з 2020 р. її значення зменшилося на 2,1%.

Як ми вже зазначали, сальдо зовнішньої торгівлі послугами з Німеччиною у 2021 р. було додатнім. У структурі експорту українських послуг до Німеччини переважають транспортні послуги (36,5%), послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (24,1%), послуги з переробки матеріальних ресурсів (16,3%), ділові послуги (15,9%).

У структурі імпорту з Німеччини найбільшими були частки транспортних послуг (37,9%), послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційних послуг (20,5%), ділових послуг (14,1%) і роялті та інших послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності (9,1%).

Можна помітити схожість структури зовнішньої торгівлі послугами України та Німеччини, відмінність лише в тому, що в німецькому імпорті доволі значною є частка послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності, в той час як обсяг експорту цих

послуг Україною є невеликий. Отже, Німеччина має значну перевагу у сфері створення інновацій, об'єктів інтелектуальної власності, що на сьогоднішній день є визначальними чинниками конкурентоспроможності економіки кожної країни.

Потенціал розвитку зовнішньоторговельних відносин України з країнами світу руйнує Росія. Ще на початку року, у січні-лютому 2022 р. український експорт демонстрував позитивну динаміку зростання порівняно з аналогічним періодом минулого року – приріст експорту становив 34%. Проте вже в березні відбувся різкий обвал поставок за кордон – скорочення становило 50%. Повільне відновлення експорту почалося з травня, а найкращі результати показали останні місяці завдяки розблокуванню українських портів [13].

В умовах повномасштабної війни, яку Росія розпочала проти України у 2022 р., експорт України до Німеччини за 10 місяців 2022 р. у порівнянні з попереднім періодом впав на 20,1% від 2375,1 млн. дол. США до 1897,5 млн. дол. США. Німеччина серед країн-імпортерів українських товарів займає п'яте місце з часткою 5,14% (рис. 3). В той же час за цей період відбулося зростання загальної частки ЄС у вітчизняному експорті на 7,3%

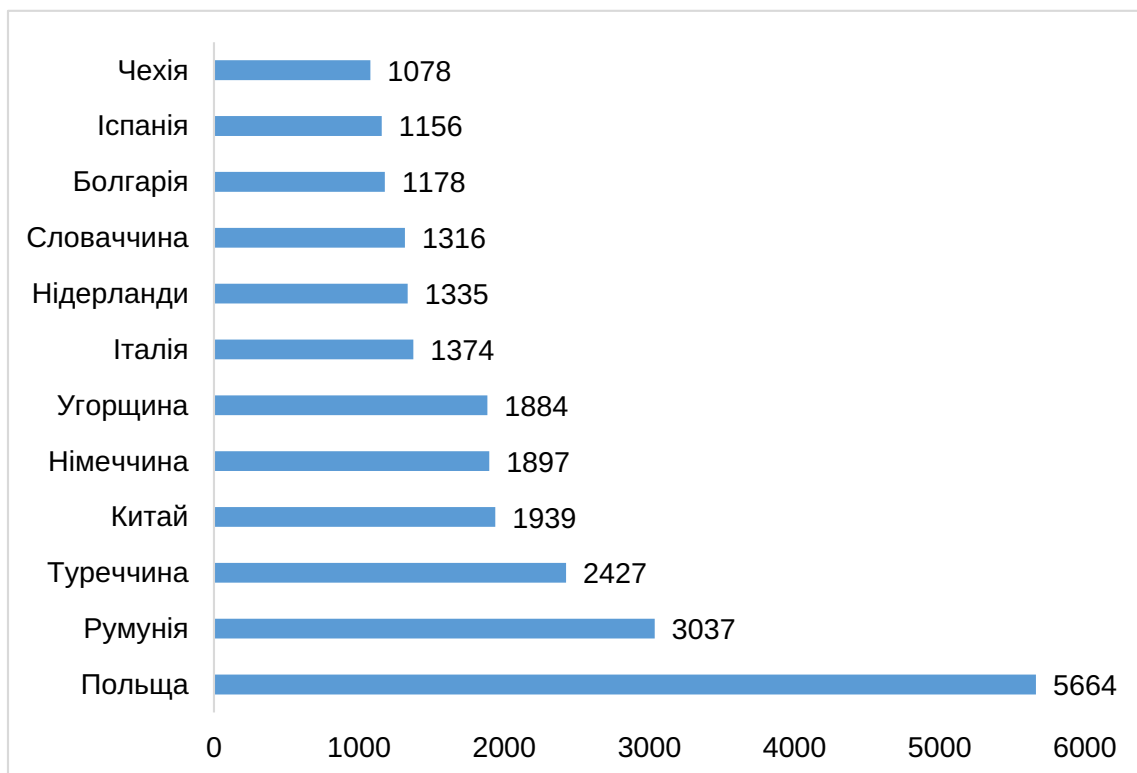

Рис. 3. Експорт України за країнами за 10 місяців 2022 р., млн. дол. США [8]

до 62,7% [13]. Перешкода експорту морським шляхом призводить до переважного використання вітчизняними експортерами транспортної інфраструктури у європейському напрямку.

Таким чином, Україні варто розвивати зовнішньоторговельні зв'язки з Німеччиною, оскільки ринок цієї європейської країни через недостатню кількість платоспроможних клієнтів на внутрішньому вітчизняному ринку може стати перспективною нішою для багатьох українських підприємців та експортерів.

В той же час можна окреслити перспективні напрями для подальшої співпраці в умовах, коли Україна перемає агресора та отримує можливість відновити свій економічний потенціал.

Заслужують на увагу результати дослідження, яке було проведене центром досліджень зовнішньої торгівлі Trade + при Київській школі економіки за підтримки Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH [14]. У ньому на основі аналізу даних були виокремлені сектори німецької економіки, які є найбільш залежними від імпортованих товарів, і в яких український виробник може знайти свою нішу. Також у дослідженні ідентифіковано найбільш перспективні для експорту до Німеччини групи товарів українського виробництва, які належать до визначених Експортною стратегією України пріоритетних напрямів і водночас формуватимуть вітчизняний експорт наукомісткої інноваційної продукції.

Найбільш перспективними товарами для українських експортерів на німецький ринок було визначено:

- автомобілі, причепи та напівпричепи;
- машини та устаткування;
- хімікати та хімічні продукти;
- кокс та нафтопродукти;
- основні метали.

Висновок. Отже, українським експортерам слід долучатися до секторів, які є найбільш залежними від імпортованих проміжних товарів чи сировини, та в яких ці товари створюють найвищу додану вартість. Це дозволить

інтегруватися в німецькі, і дуже ймовірно – європейські та світові виробничі ланцюги.

Окрім цього у майбутньому Україна може стати для Німеччини експортером не лише сільськогосподарської продукції та сировини, а й експортером відновлюваної енергії та зеленого водню. До початку повномасштабного вторгнення Україна мала хороші можливості стати одним з основних експортерів зеленого водню в Європу, зокрема у Німеччину.

Але російські війська масовано обстрілюють не лише українські міста і селища, але й намагаються знищити критичні об'єкти енергетичної інфраструктури: високовольтні мережі, трансформаторні підстанції, диспетчерські пункти, а також безпосередньо електростанції, включно з об'єктами відновлюваної енергетики. Загалом, після об'єктів атомної енергетики та ліній електропередачі, електростанції відновлюваної енергетики стали другими по пріоритетності знищення для російських загарбників.

Також з огляду на наявність в Україні великої кількості фахівців у IT-сфері та значний попит на їхні послуги на німецькому ринку може бути значно розширена роль України як важливого постачальника до Німеччини цифрових продуктів і послуг. Українська IT-індустрія, яка бурхливо розвивається, пропонує все більші можливості для інвестицій і співпраці.

Варто зазначити, що внаслідок дії санкційних обмежень суттєвих змін та значного скорочення зазнала зовнішня торгівля Німеччини з Росією. Це потенційно може створити додаткову нішу для вітчизняних експортерів на німецькому ринку. Додаткове вікно можливостей для розширення експорту може створити те, що велика кількість міст з Німеччини на тлі російської агресії хочуть встановити партнерські відносини з українськими громадами. Уряд Німеччини з огляду на великий інтерес німецьких громад до співпраці з українськими збільшив у декілька разів бюджет підтримки проєктів співпраці на комунальному рівні. Це може сприяти налагодженню бізнесових контактів на місцевому рівні і, як наслідок, розширення зовнішньоторговельної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богородицька Г. Є., Петренко І. В., Дядюра А. В. Зовнішньоторговельні відносини України та Німеччини на сучасному етапі. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 67. С. 9–13. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/67_2022/4.pdf (дата звернення: 12.11.2022).
2. Геєць В. Про оцінку економічних втрат України внаслідок збройної агресії РФ (стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 30 березня 2022 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 5. С. 30–38. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/185175/08-Hejets.pdf?sequence=1>.

3. Короленко Н. В., Ларіна Т. І. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної кризи covid-19. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 59–65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.1.59>.
4. Мазараки А., Мельник Т. Світове господарство: виклики російсько-української війни. *SCIENTIA-FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. 143(3). С. 4–35. DOI: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)01).
5. Макогон Ю. В., Жарнікова А. І. Міжнародна торговельна політика України в умовах глобалізації та військовополітичного протистояння на сході країни. *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*. 2017. № 14. С. 100–105.
6. Романченко В. О., Ілясова Ю. В. Проблемні аспекти, що впливають на обсяги двосторонньої торгівлі між Україною та Німеччиною. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 201. С. 166–168. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65213/60-Romanchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 17.10.2022).
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 3.11.2022).
8. Офіційний сайт Державної установи «Офіс з розвитку підприємництва та експорту». URL: <https://business.diiia.gov.ua/eero> (дата звернення: 21.11.2022).
9. Офіційний сайт Німецько-Української промислово-торгівельної палати. URL: <https://ukraine.ahk.de/ua/ueber-uns> (дата звернення: 2.11.2022).
10. Офіційний сайт Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина. URL: <https://germany.mfa.gov.ua> (дата звернення: 12.11.2022).
11. Офіційний сайт Посольства Федеративної Республіки Німеччина. URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk> (дата звернення: 15.11.2022).
12. Попович О. М., Макогон Ю. В. Економічне співробітництво України та Німеччини: інвестиційні відносини. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць*. 2012. № 9. С. 109–114. URL: <https://economy.kpi.ua/uk/node/348> (дата звернення: 4.11.2022).
13. Ус І., Гавриленко Н. Вплив війни на зовнішню торгівлю України (за підсумками першого півріччя 2022 р.). URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-08/_us-gavrilenko-tablici_merged_0.pdf (дата звернення: 23.10.2022).
14. Як збільшити та диверсифікувати український експорт до Німеччини? URL: <https://kse.ua/ua/kse-research/yak-zbilshiti-ta-diversifikuvati-ukrayinskiy-eksport-do-nimechchini/> (дата звернення: 15.10.2022).

REFERENCES:

1. Bohorodytska H. Ie., Petrenko I. V., Diadiura A.V. (2022). Zovnishnotorhovelni vidnosyny Ukrainy ta Nimechchyny na suchasnomu etapi [Foreign trade relations between Ukraine and Germany at the current stage]. *Infrastruktura rynku. – Market infrastructure*, 67, 9–13. Retrieved from: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/67_2022/4.pdf. [in Ukrainian]
2. Heiets V. (2022). Pro otsinku ekonomichnykh vtrat Ukrainy vnaslidok zbroinoi ahresii RF (stenohrama dopovidu na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 30 bereznia 2022 r.) [On the assessment of Ukraine's economic losses as a result of the armed aggression of the Russian Federation (transcript of the report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on March 30, 2022)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 5, 30–38. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/185175/08-Heyets.pdf?sequence=1>. [in Ukrainian]
3. Korolenko N. V., Larina T. I. (2021). Tendentsii rozvytku zovnishnoi torhivli Ukrainy v umovakh hlobalnoi kryzy covid-19 [Trends in the development of Ukraine's foreign trade in the conditions of the global covid-19 crisis]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 1, 59–65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.1.59>. [in Ukrainian]
4. Mazaraki A., Melnyk T. (2022). Svitove hospodarstvo: vyklyky rosiisko-ukrainskoi viiny [The world economy: the challenges of the Russian-Ukrainian war]. *SCIENTIA-FRUCTUOSA (Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu) – SCIENTIA-FRUCTUOSA (Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics)*, 143(3), 4–35. DOI: [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)01). [in Ukrainian]
5. Makohon Yu. V., Zharnikova A. I. (2017). Mizhnarodna torhovelna polityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ta viiskovopolitychnoho protystoiannia na skhodi krainy [International trade policy of Ukraine in the conditions of globalization and military-political confrontation in the east of the country]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU "KPI" – Economic bulletin of NTUU "KPI"*, 14, 100–105. [in Ukrainian]
6. Romanchenko V. O., Iliasova Yu. V. (2011) Problemni aspekty, shcho vplyvaiut na obsyahy dvostoronnoi torhivli mizh Ukrainoiu ta Nimechchynoiu [Problematic aspects affecting the volume of bilateral trade between

Ukraine and Germany]. *Kultura narodov Prychernomoria – Culture of the peoples of the Black Sea region*, 201, 166–168. Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65213/60-Romanchenko.pdf?sequence=1>. [in Ukrainian]

7. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi ustanovy «Ofis z rozvytku pidpriumnytstva ta eksportu» [The official website of the State Institution "Office for the Development of Entrepreneurship and Export"]. Retrieved from: <https://business.dia.gov.ua/eepo>.

9. Ofitsiyniy sait Nimetsko-Ukrainskoi promyslovo-torhovelnoi palaty [Official website of the German-Ukrainian Chamber of Commerce and Industry]. Retrieved from: <https://ukraine.ahk.de/ua/ueber-uns>.

10. Ofitsiyniy sait Posolstva Ukrainy u Federatyvniy Respublitsi Nimechchyna [Official website of the Embassy of Ukraine in the Federal Republic of Germany]. Retrieved from: <https://germany.mfa.gov.ua>.

11. Ofitsiyniy sait Posolstva Federatyvnoi Respubliki Nimechchyna [Official website of the Embassy of the Federal Republic of Germany]. Retrieved from: <https://kiew.diplo.de/ua-uk>.

12. Popovych O.M., Makohon Yu.V. (2012) Ekonomichne spivrobitnytstvo Ukrainy ta Nimechchyny: investytsiyni vidnosyny [Economic cooperation of Ukraine and Germany: investment relations]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU «KPI»: zbirnyk naukovykh prats – Economic bulletin of NTUU "KPI": a collection of scientific papers*, 9, 109–114. Retrieved from: <https://economy.kpi.ua/uk/node/348> [in Ukrainian]

13. Us I., Havrylenko N. (2022) Vplyv viiny na zovnishniu torhivliu Ukrainy (za pidsumkamy pershoho pivrichchia 2022 r.) [The impact of the war on foreign trade of Ukraine (according to the results of the first half of 2022)]. Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-08/_us-gavrilenko-tablici_merged_0.pdf. [in Ukrainian]

14. Yak zbilshyty ta dyversyfikuvaty ukrainskyi eksport do Nimechchyny? [How to increase and diversify Ukrainian exports to Germany?]. Retrieved from: <https://kse.ua/ua/kse-research/yak-zbilshiti-ta-diversifikuvati-ukrayinskiy-eksport-do-nimechchini>.